

IN MEMORIAM

CVITO FISKOVIĆ (1908. – 1996.)
Povodom 25. obljetnice smrti velikog prijatelja
Društva prijatelja kulturne baštine Split

KARMEN HRVATIĆ
Vukovarska 111
21000 SPLIT, HR
karmen129@yahoo.com

Trinaestog srpnja 2021. godine obilježava se 25 godina od smrti jednog od utemeljitelja Društva prijatelja kulturne baštine Split i jednog od njenih najstarijih članova.

Slika 1. Cvito Fisković u radnoj sobi (Izvor: obiteljski album, Konzervatorski odjel u Splitu)

Cvito Fisković rođen je u Orebiću 24. prosinca 1908. u pelješkoj pomorskoj obitelji poznatoj od 16. stoljeća, prožete kulturnom tradicijom. Gimnaziju je završio u Dubrovniku, a nakon toga diplomirao povijest umjetnosti i arheologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1933. godine. Poslije službovanja kao nastavnik i ravnatelj Građanske škole u Orebiću te kao profesor na Biskupskom sjemeništu, preuzima mjesto kustosa u Arheološkom muzeju u Splitu gdje se trajno nastanjuje 1936. Upravo tu stječe znanja u svojoj struci upoznavajući se s bogatom spomeničkom baštinom te usko surađujući s konzervatorom i povjesničarom umjetnosti Ljubom Karamanom. Split i njegova spomenička baština postaju mu jedno od neiscrpnih izvora proučavanja te ubrzo započinje objavljivati radove o splitskim spomenicima kulture, o problemima zaštite Dioklecijanove palače i uređenju obale. Godine 1938. doktorira s temom o korčulanskoj stolnoj crkvi na Sveučilištu u Zagrebu.

Tijekom Drugog svjetskog rata sudjeluje pri organiziranju Prve konferencije kulturnih radnika na Hvaru te s otoka Visa sastavlja proglašene o nužnosti očuvanja nacionalne baštine ugrožene ratnim zbivanjima. Poslijeratne 1945. postaje ravnatelj ondašnjeg Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju (sada Hrvatski restauratorski zavod, Restauratorski odjel Split) te na toj dužnosti ostaje sve do umirovljenja 1977. Dalmatinski kraj tako postaje djelokrug njegova stručnog i znanstvenog zanimanja te tu ostaje do kraja života, intenzivno proučavajući kulturno-povijesnu baštinu od Kotora do Raba.

Fisković je započeo radove na obnovi Dioklecijanove palače, iskopavanje i vrednovanje podruma palače te na uređenju osnovnih vanjskih zidova i rekonstrukciji Srebrnih vrata. U Splitu još obnavlja crkvu sv. Mikule u Velom varošu i crkvu sv. Eufemije pred sjevernim zidom Palače, a u Dubrovniku gradske zidine i zgradu Divone vrednujući u njoj bitne značajke graditeljstva 15. i 16. stoljeća, miješanja gotičkog i renesansnog stila. Djeluje i u drugim dalmatinskim gradovima – u Zadru obnavlja zgradu Gradske straže i romanički zvonik Sv. Marije, u Korčuli gradske zidine i renesansnu Vijećnicu, a u Šibeniku stolnu crkvu i gradske zidine. Još važnije, u Šibeniku poduzima veliki zahvat obnove renesansne Vijećnice koja je potpuno stradala u bombardiranju grada u Drugom svjetskom ratu, sačuvavši tako jedan od najvažnijih trgova dalmatinskih gradova i potaknuvši novo konzervatorsko razmišljanje o mogućnostima rekonstrukcije ruševnih i/li potpuno nestalih spomenika koji su prethodno bili bitna sastavnica gradskog ambijenta ili određenog krajolika.

Bitan dio rada bili su mu obilasci terena koji su obuhvaćali svu spomeničku baštinu – od tradicijske izgradnje, narodnih pjesama i običaja do umjetničkih djela i stilskih građevina određenog kraja – tako je sveobuhvatno obišao rodni Pelješac, Mljet, Lastovo, Vis, Brač, Lopud i Župu Dubrovačku, a najvažnije su njegove obrade cjelina otoka Visa i Lastova.

Godine 1954. pri Zavodu osniva restauratorsku radionicu – prvu takve vrste u Dalmaciji, koja je u prvih dvadesetak godina pod njegovom palicom obnovila sve najstarije slike i drvene kipove od 13. do 15. stoljeća u Dalmaciji, pridonoseći tako otkriću novih umjetnina i djela pojedinih domaćih i stranih majstora. Konzervatorski rad Cvite Fiskovića uvijek je pratila i bogata znanstvena obrada pojedinog spomenika, umjetnine ili specifičnog kraja pa su tako značajne njegove obrade starih dubrovačkih graditelja i klesara 15. i 16. stoljeća, dubrovačkog zlatarstva, korčulanskih graditelja i kipara, splitske romaničke i gotičke drvene skulpture itd. Upravo je njegova posvećenost istraživanju dovela do otkrića splitske romaničke škole 13. stoljeća sa četiri kapitalna djela koja obogaćuju europsko romaničko slikarstvo te do dopune djela dalmatinskih kipara 15. i 16. stoljeća, ponajviše Jurja Dalmatinca, Andrije Alešija, Ivana Duknovića te slikara Blaža Jurjeva Trogirana. Značajnije monografije Cvite Fiskovića upravo su bile posvećene Jurju Dalmatincu, majstoru Radovanu, Dubrovniku i njegovim graditeljima, Trogiru, zadarskim srednjovjekovnim majstorima..., ali i književnicima iz Dubrovnika, Korčule, Hvara i Splita.

U cijelom radu konstantno je Fiskovićevo nastojanje da se otkrije i zaslužno istakne djelo domaćeg, hrvatskog majstora te dade uloga u europskoj umjetnosti određenog vremena. Ne iznenađuje zato činjenica da je upravo Cvito Fisković 1946. utemeljio godišnjak *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* pri Konzervatorskom zavodu za Dalmaciju te 1952. *Anale* pri Povijesnom institutu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku kojemu je bio i dugogodišnji ravnatelj. Tako je potaknuo znanstveni rad na hrvatskoj povijesti umjetnosti te promicao zaštitu spomeničke baštine. Istovremeno, sudjeluje u osnivanju Filozofskog fakulteta u Zadru 1956. (tada dio Sveučilišta u Zagrebu) gdje povremeno predaje, a u Dubrovniku vodi Međunarodni centar za poslijediplomski studij zagrebačkog Sveučilišta na kojemu i predaje. U nekoliko je navrata vodio Društvo konzervatora SR Hrvatske i bio je prvi predsjednik Društva konzervatora Jugoslavije. Bio je član Nacionalnog komi-

teta za povijest umjetnosti Jugoslavije te stalni član Međunarodnog komiteta za povijest umjetnosti (CIHA) i zaštitu spomenika (ICOMOS), Europskog društva kulture (SEC) i niza drugih znanstvenih i stručnih udruga.

Bio je jedan od urednika *Likovne enciklopedije* Jugoslavenskog leksikografskog zavoda u Zagrebu i *Zbornika za zaštitu spomenika* bivšeg Centralnog instituta u Beogradu. Pri Čakavskom saboru obavljao je dužnost urednika izdanja znanstvenih djela i časopisa *Čakavka rič*, a dugi niz godina bio je član uredništva splitskog časopisa *Mogućnosti* te član Društva književnika Jugoslavije.

Svojim istaknutim znanstvenim djelovanjem već je 1948. zaslužen postao dopisni član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, a nedugo zatim, 1958., i akademikom. Godine 1965. izabran je za člana Srpske akademije nauka i umjetnosti. Dobitnik je republičke nagrade Božidar Adžija za znanstveni rad 1961. i 1968., a Nagradu grada Splita za uspjehe u području znanosti i kulture prima 1964. Nagradu SR Hrvatske za životno djelo akademik Fisković prima 1970., a 1974. i Nagradu grada Splita za životni znanstveni rad. Kao kruna među nagradama, 1976. dodijeljena mu je diploma UNESCO-a za dugogodišnju suradnju i zasluge na području kulturnog razvoja tadašnje SFRJ.

Poticao je osnivanje novih muzeja i galerija i u najmanjim dalmatinskim gradovima i mjestima smatrajući to uvjetom očuvanja krhke pokretne spomeničke građe, a nastojao je i da i crkve osnivaju vlastite zbirke umjetnina i starih obrednih predmeta koje više nisu u obrednoj uporabi. Sva su ova nastojanja bila usmjerena k upoznavanju javnosti s kulturnom baštinom i usađivanju svijesti o potrebi očuvanja ovih vrijednosti.

Vrijednim je smatrao i rad lokalnih udruga za očuvanje baštine koje su gajile ljubav prema prošlosti vlastitog kraja, očuvanju spomeničke baštine pa je, uz bok nekoliko kolega entuzijasta i zainteresiranih građana, potaknuo osnivanje Društva prijatelja kulturne baštine Split u lipnju 1971. godine. Njegovo djelovanje unutar Društva na samome se početku pokazalo iznimno važnim i plodnim. Već 1974. drži prvo uspješno predavanje o Jurju Dalmatincu za koje je članstvo pokazalo veliko zanimanje. U veljači 1975. na sjednici tadašnjeg Izvršnog odbora Društva predloženo je da se utvrdi i počne obilježavati Dan Društva prijatelja kulturne baštine Split te je zato osnovana Komisija koju su činili upravo Cvito Fisković, Vlado Rismundo i Ena Iveta Grisogono. Komisija je nedugo zatim za Dan Društva predložila 22. travnja – *dan kada je Marko*

Marulić posvetio „Juditu“ svom kumu Dujmu Balistriću i dan koji se inače smatra početkom hrvatske književnosti. Prijedlog je u Društvu usvojen u ožujku 1975. kada je, na Fiskovićevo zalaganje, zaključeno i da će se Društvo pobrinuti za popravak nadgrobne ploče Marka Marulića u crkvi sv. Frane na obali. Uskoro, 22. travnja 1975. obilježen je prvi Dan Društva, položen vijenac na nadgrobnu ploču M. Marulića, a akademik Fisković okupljeno je članstvo proveo u prigodni obilazak gradom pod nazivom „Tragom Marka Marulića“. Naredne 1976., uz V. Rismonda i E. Iveta Grisogono, Fisković vodi svečanu akademiju povodom obilježavanja Dana Društva s bogatim glazbenim programom. Društvo je tada predstavilo nedavno objavljenu monografiju Duška Kečkemeta *Život Marka Marulića Splitsanina* (izdanje Društva iz 1975.). Nedvojbeno je da je Komisija za obilježavanje dana Društva svojim aktivnim djelovanjem u 1974. i 1975. tadašnje i buduće članstvo potakla i trajno obvezala na odavanje počasti Marku Maruliću kao jednom o najznamenitijih osoba iz hrvatske prošlosti.

Fisković, uz restauratora Filipa Dobroševića, 1975. u Društvu održava predavanje „Upoznavanjem restauratorskih zahvata na pokretnim spomenicima u radionici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Dalmaciji“, a poslije, samostalno, i predavanje „Uloga i značenje domaćih majstora u Dalmaciji“. Povodom 500. obljetnice smrti Jurja Dalmatinca, akademik Fisković krajem svibnja 1975. predvodi izlet Društva u Anconu sa svrhom da se u tom talijanskom gradu obiđu djela našeg slavnog umjetnika. Izlet je trajao četiri dana. Narednih godina, Fisković nastavlja s predavanjima u Društvu – u studenom 1977. to je „Naši kameni spomenici“, u studenom 1978. „Stara splitska kazališta“ te u veljači 1987. zadnje predavanje na temu obnove groba Marka Marulića u sklopu Dana zaštite spomenika kulture.

U znak zahvalnosti za predan rad, suradnju i pomoć u Društvu prijatelja kulturne baštine Split, 1986. godine dodijeljene su povelje zaslužnim članovima, suradnicima i organizacijama, a među njima posebne povelje članovima – utemeljiteljima među kojima je bio i Cvito Fisković, što još jednom naglašava njegovu predanost i vrijednost unutar Društva koje je bilo prepoznato od samih početaka i prvih godina djelovanja Društva.

S Društvom je surađivao sve do smrti, ne samo priređujući predavanja, već i sudjelujući u godišnjaku *Kulturna baština* zanimljivim člancima iz povijesti umjetnosti u Dalmaciji. U godišnjaku Društva prijatelja kulturne baštine

Split Cvito Fisković objavio je sljedećih 14 izvornih znanstvenih radova i jedan stručni rad:

- *Spomen na Alberta Papalića i Ivana Andreisa*. Kulturna baština, Split 1976., br. 5-6, 27-35.
- *Glava sred svoda Arnirove kapele Jurja Dalmatinca u Splitu*. Kulturna baština, Split 1978., br. 7-8, 42-48.
- *Je li na splitskoj obali bila ranokršćanska crkva s krstionicom?* Kulturna baština, Split 1979., br. 9-10, 9-18.
- *Osobitost trogirsko-splitskih kaštela ljetnikovaca*. Kulturna baština, Split 1981., br. 11-12, 29-45.
- *Prilog razvitku pomorstva u Splitu početkom 19. stoljeća*. Kulturna baština, Split 1982., br. 13, 35-50.
- *Pomoć Splita Makarskoj za vrijeme kuge 1815*. Kulturna baština, Split 1983., br. 14, 74-78.
- *Za Hrastin spomenik Frani Buliću u Splitu*. Kulturna baština, Split 1984., br. 15, 51-55.
- *O samostanu konventualaca u Splitu*. Kulturna baština, Split 1985., br. 16, 3-21.
- *O graditeljima Josipu Sladi i Emilu Vecchiettiju u Splitu*. Kulturna baština, Split 1987., br. 17, 54-64.
- *Ante Tresić Pavičić i braća Ostojići pri osnivanju splitskog časopisa „Novog vieka“ 1897.*, Split 1988., br. 18, 103-114.
- *Početak radova zaštite i obnove Dioklecijanove palače u Splitu nakon Drugog svjetskog rata*. Kulturna baština, Split 1989., br. 19, 152-162.
- *Ignjat Job: „... i zablistat ću!“* Kulturna baština, Split 1991., br. 21, 109-116.
- *Srebrni križ šibenskog zlatara Andrije Doroševića u Splitu*. Kulturna baština, Split 1993., br. 22-23, 25-32.
- *O zlatu i srebru Splitskana u 16. stoljeću*. Kulturna baština, Split 1994., br. 24-25, 61-76.
- *Nekoliko splitskih toponima*. Kulturna baština, Split 1995., br. 26-27, 87-94.

No, ono što bih prije svega istaknula od pisanih dokumenta koje nam je ostavio, prilog je Cvite Fiskovića za prvi broj časopisa *Kulturna baština* koji je Društvo objavilo u travnju 1973. godine pod naslovom „Zadaci Društva

prijatelja kulturne baštine“, a relevantan je i danas, ususret 50. obljetnici rada Društva i koji prenosim u puno manjem obimu:

„... bilo je potrebno osnivanje Društva prijatelja kulturne baštine koje će doprinijeti trajnoj budnosti nad spomenicima, tumačiti novim sredstvima tiska i zvučnika potrebu njenog njegovanja i usklađivanja sa suvremenim životnim potrebama, tako da istinska umjetnička djela starog graditeljstva i kiparstva, slikarstva i umjetničkih zanata prestanu biti šuplji ukras, zabava ili snobovska gizda začaranog kruga i krhka politura površine i izvještačene naobrazbe, već da postanu doživljaj i svojina naroda koji je na različite načine doprinio njihovom ostvarenju.

... novoosnovano Društvo morati će uložiti napor da izvrši svoj zadatak. Trebat će se uporedo povezivati sa stručnjacima, poznavacima stare i nove povijesti, s povjesnicima starije i novije likovne umjetnosti, s konzervatorima i urbanistima, muzealcima i vlasnicima zbirki... Bit će potrebno priređivati izložbe i predavanja, poticati javne rasprave i zalagati se kod uplivnih pojedinaca i poduzeća koji mogu pomoći obnovi...

... Društvo treba steći ugled i pouzdanje da bi bilo djelotvorno u naglim pothvatima današnjega napretka, jer pred velikim planovima suvremenog poboljšanja života teško je iznositi i svraćati pozornost na prividno sitne vrijednosti nepoznatih starina. Zadatak je, dakle, Društva da zađe u rješavanje urbanističkih pitanja novogradnja sa starim zdanjem, da pronalazi i predlaže novu namjenu i obzirno korištenje starinskih građevina, da potiče arheološka istraživanja, obnovu trošnih i okupljanje rasutih i skrivenih umjetnina, da ustraje u obranu i da se zalaže za spasavanje prirodnih ljepota i usklađivanje krajolika s novogradnjama i novim naseljima, njihovim omjerima i planom.

Sve se to daje izvršavati pokretanjem javnih rasprava, upozorenjem odgovornih ustanova i predstavništva vlasti, iznašanjem stvarnih prijedloga, pojedinačnim zalaganjem, hitnim posredovanjem za čuvanje svakog pojedinog spomenika te objavljivanjem vlastitih izdanja koja izlažu i rasprostiru širim krugovima pojmovim načinom poznavanje spomenika, iznose nove podatke, znanstveno obrađenu građu i zapažanja o likovnim, glazbenim, književnim, zdravstvenim, urbanističkim, društveno-političkim i ostalim područjima splitskog života u prošlosti.

Treba, naime, istaknuti da za obranu spomeničke baštine nije samo potrebna ljubav i poštovanje, već poznavanje do u tančine njene likovne vrijednosti, njenog kulturnog značenja i njene sursishodnosti... Društvo se, dakle, treba osloboditi svakog otrcanog, površnog bavljenja, svakog zanese-njačkog i romaničkog prilaženja toj baštini, jer su za njenu obranu potrebiti snažni, istiniti i uvjerljivi dokazi...

... Srednjovjekovno i antičko jezgro grada je postalo tijesno pješačkom, a obala i okolni prilazi kolnom prometu, mnoge starinske kuće od romanike do baroka su zapuštene, a neke i ugrožene, stari perivoji na Dobrome i Manušu okrnjeni su i sasječeni, tipične pučke kuće kamenih krovova u Varošu i Lučcu se nadograđuju i njihovi sklopovi mijenjaju svoje omjere, i slikovitost, prostrana tvrđava na Gripama čeka novu kulturnu namjenu, Marjan, najljepši dalmatinski park i najprostraniji i mirni vidikovac okružen morem,... zapušta se i uznemiruje bukom i naletom motornih kola, prirodni sklop rijeke Jadrane... nije iskorišten... A na domaku toga treba pridonijeti konačnom uređenju umrtuljenog Klisa i trajno zapuštene Salone.

... Ali iznad svega Društvo se treba svojski boriti za čistoću starih spomeničkih sredina, jer spomenici u prljavoj i zapuštenoj okolini i u ogoljelom krajoliku otkrivaju zaostalost jedne zajednice, a Split to nije niti želi biti. Da novoosnovano Društvo u svemu tome uspije, začlanite se u nj, budite mu djelotvorni članovi, jer građani trebaju štiti svoju kulturnu baštinu jače od zakona i konzervatora, muzealaca i urbanista.“

Akademik Cvito Fisković preminuo je 13. srpnja 1996. u Splitu. Bio je među najvažnijim osobama hrvatskog konzervatorstva, a među povjesničarima hrvatske umjetnosti pripada mu jedno od najistaknutijih mjesta, no njegova široka znanstvena znatiželja navela ga je da ispiše značajne priloge i o povijesti književnosti, glazbe i kazališta, pomorstva, zlatarstva, hortikulture, sporta... Objavio je preko šest stotina znanstvenih, stručnih, publicističkih, književnih djela i monografija. Udario je temelje na kojima se i dalje gradi proučavanje umjetnosti Dalmacije i zaštiti spomenika kulture. Na čelu Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju pune je 33 godine pokazivao nužnost uske povezanosti znanosti i zaštite, mjeru od konzervacije do rekonstrukcije čime se prvenstveno čuva izvornost spomenika i njegova uklopljenost i pripadnost u specifični ambijent. Otvorio je novo razdoblje proučavanja povijesti umjetnosti svog ši-

reg zavičaja i spojio arhivsku građu s postojećim umjetničkim djelima kojima je Dalmacija iznimno bogata. Otkrivao je imena naših majstora, vrednovao njihovu umjetnost i uvrstio ih u raspone europske umjetnosti, naglašavajući njihove pojedinačne doprinose i vrijednosti. Postavio je temelje proučavanju stambenog i ladanjskog graditeljstva te ukazivao na veze Dalmacije s Italijom i Francuskom.

Iznimno velik dio svog života i znanstvenog djelovanja Cvito Fisković posvetio je upravo Splitu i njegovoj prošlosti – od antike i Dioklecijanove palače do istraživanja djela Marka Marulića te modernih autora poput Ivana Meštrovića, Emanuela Vidovića, Ignjata Joba i drugih, ističući uvijek spomeničko bogatstvo grada. Samim je time za svagda zadužio grad Split da očuva sjećanje na čovjeka koji je svojim radom uzdigao vrijednost Splita i njegove baštine. Svojom inicijativom i aktivnim radom u procesu osnivanja Društva prijatelja kulturne baštine Split te neumornim djelovanjem u sklopu različitih odbora i komisija u Društvu do kraja života, pokazao je smjer kojim Društvo treba kročiti i neumornu volju za očuvanjem kulturnog blaga našeg zavičaja koju Društvo održava u svojim 50 godina djelovanja. Društvo prijatelja kulturne baštine Split izrazito je ponosno i zahvalno što je osoba kao što je bio Cvito Fisković, osoba širokih vidika i nevjerojatne kulture i obrazovanja, znanstvene radoznalosti i upornosti, bio jedan od utemeljitelja Društva i osoba koja je svojim vizijama i neumornim radom formirala trajne vrijednosti i težnje Društva i oplemenila njegova nastojanja u životu grada Splita. Zato je ova obljetnica još jedna prigoda da ga se sjetimo i zahvalimo mu za sve ono dobro koje je činio našem Društvu.